

45. Cēsu Svētavota ala

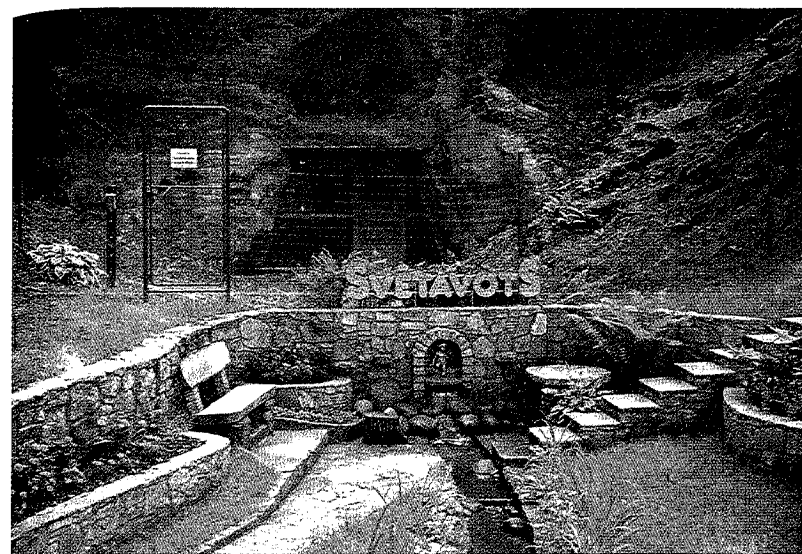
*Svētavota ala,
die Isenpforte, die eiserne Pforte*

Svētavota ala atrodas Cēsu pilsētas teritorijā Cīrulišos starp Kovārņu un Atpūtas ielu, tomēr 18. gs., kad tapa plašākie tās apraksti, ala vēl atradās ārpus pilsētas teritorijas. Minētajā vietā ir dziļa grava, kas sākas ar augšdevona Amatas svītas smilšakmeņu atsegumu. Klintī izveidojusies ala, no kuras izplūst spēcīgs avots, kas pa gravu aiztek tālāk uz Gauju.

Svētavota ala sākas ar 4 m platu, 4,7 m augstu un 2,7 m dziļu nišu, kuras labajos sānos ir lika, 3 m augsta un līdz 1,2 m plata plaisa, savukārt kreisajos sānos ir šaura, zema un daļēji aizbirusi 6 m gara ala. Šo eju kopējais garums ir 13 m, bet grīdas laukums – 17 m² (Eniņš 1998f). Mūsdienās zemes īpašnieks šo teritoriju ir pārvērtis par tūrisma objektu, grava ir piebūvēta ar dažādām celtnēm, avota plūsma tiek regulēta un ūdens pārdots, bet alas ieeja 2000. gadā noslēgta ar durvīm (99. att.). Par ieeju gravā tiek iekasēta samaksa. Tādā veidā grava ir zaudējusi to dabisko svētvietas mežonību, kāda tai piešķirta 18. gs. literatūrā.

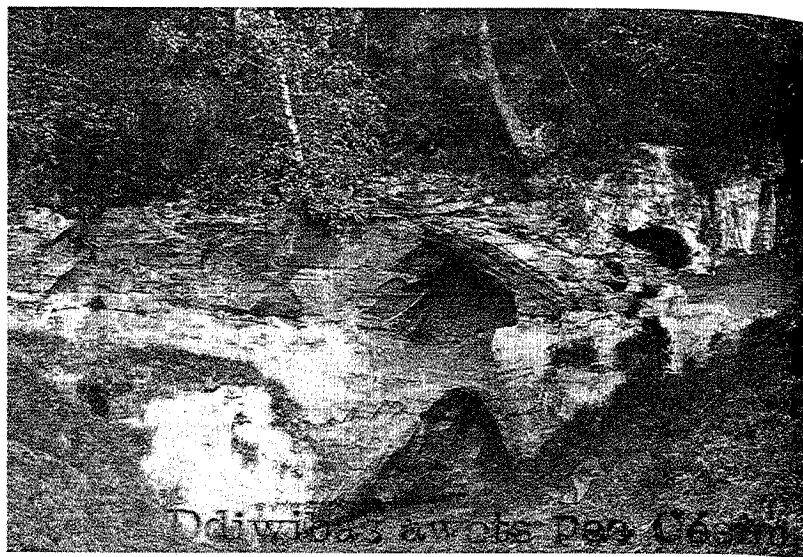
Svētavota ala slavas zenītu sasniedza 18. gadsimtā, kad tās apraksti literatūrā gan biežuma, gan apjoma ziņā izkonkurēja pat slaveno Gūtmaņu ala. Neskatoties uz to, Svētavota ala tolaik nekļuva par populāru tūrisma objektu, un 19. gs. tās popularitāte pat nedaudz noplaka (100. att.), savukārt ziņas, kas tajā laikā par alu publicētas, lielākoties ir pārrakstītas no 18. gs. autoru darbiem.

Svētavota ala ir pirmā no Latvijas alām, kas minēta zinātniskajā literatūrā – jau 1764. gadā to aprakstīja slavenais etnogrāfs, Sibīrijas pētnieks un Krievijas Zinātņu akadēmijas profesors Gerhards Frīdrihs Millers. Viņš rakstīja, ka no kādas smilšakmens nišas dienvidrietumos no Cēsīm iztek avots, kas jau kopš pagānu laikiem ir iemīļota upurvieta un kuru vēl tajā laikā mānticīgie zemnieki savās slimībās apmeklējot. Šo vietu saucot *die Eiserne Pforte*, burtiski tulkojot – *Dzelzs vārti* (Müller 1764: 470).

99. att. Cēsu Svētavota ala. Foto: Sandis Laime, 28.07.2003.

Iespējams, ka Millera apraksts rosināja novadpētnieka Johana Kristofa Broces interesi par šo alu, kuru viņš apmeklēja, aprakstīja un uzzīmēja 1772. gadā. Šis ir senākais šobrīd zināmais kādas Latvijas alas attēls (101. att.). Zīmējumam pievienotais apraksts liecina, ka Broce ir lasījis minēto Millera darbu: “*Izena vārti 1772. gadā. Šī ala, ko pēc kādreizējā īpašnieka Izena sauc par Izena vārtiem (Isenpforte) (ne par dzelzs vārtiem (Eisenpforte), kā [minēts] Millera rakstos par krievu vēsturi), atrodas pilsētas novadā labas divas verstis uz ziemeļrietumiem no Cēsīm, vienu versti no Gaujas. Šķiet, ka to izskalojis ūdens, kas iztek no kalna, un tā ir līdzīga velvei. Kalns sastāv no visai irdena smilšakmens vai drīzāk – no baltas smilts. Ala stiepjas sešus soļus dziļi kalnā, un tās grīda ir sausa. Dibenā, kur ir arī daži lieli, melni akmeņi, no zemes izplūst skaidrs, ledusauksts ūdens, kas aiztek gar alas kreiso pusi. Ap to un pie kalniem abās pusēs aug alkšņi, egles, priedes, kadiķi un ievas. Šī novada latviešu zemnieks*

100. att. Cēsu Svētavota ala 20. gs. pirmajā pusē.
Pastkarte no Gunta Eniņa personiskā arhīva.

pie dēvē ūdenim brīnumspēku, tāpēc tad, kad ir slimis, viņš tajā mazgājas un arī atstāj alā apģērba gabalus un naudu” (Broce 2007: 64).

Alu divos sava darba “*Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland*” sējumos ir minējis arī Augusts Vilhelms Hupelis kā piemēru tēzei, ka dažas alas zemnieki uzskata par spēcīgām, t.i., izmanto to avotus dziedniecībā (Hupel 1777: 143). Plašākos Svētavota alas aprakstus tomēr publicēja dabas pētnieks Jākobs Benjamins Fišers. Vairākos viņa darba “*Versuch einer Naturgeschichte von Livland*” izdevumos ala ir raksturota trīs reizes, gan diskutējot par alas nosaukuma īsto variantu, gan aprakstot alu kā ģeoloģisku objektu, gan sīkāk raksturojot ar alas ūdens izmantošanu saistītās tradīcijas. Vairākas pazīmes liecina, ka savu Svētavota alas zīmējumu Broce vēlāk ir papildinājis ar aprakstu, kas pārņemts no Fišera darba.

101. att. Johana Kristofa Broces 1772. gadā zīmētā Svētavota ala – senākais zināmais Latvijas alu zīmējums. BM01175a.

Turpmākajos gados zinātnieku interese par Svētavota alu pamazām noplaka. Domājams, ka 19. gs. beigās tā sāka pārvērsties par tūrisma objektu. 20. gs. tūrisma literatūrā avots tiek raksturots šādi: “.. *baltas devona smilšakmeņa klints pakājē izverd “Svētavots”. Pēc nostāsta svētavotam piemīt dziedinošs spēks. Ieteicams izmazgāt acis, kas pavairojot to mirdzumu. Acīm jāizzūst pašām bez noslaucīšanas. Vēl tagad avotā met upurnaudu un ziedus” (Dzirkalis 1936: 71).* Šeit minētā upurnaudas un ziedu mešana avotā gan uzskatāma jau par tūristu tradīciju. Tipiski, ka šajā laikā Svētavota nosaukumam līdzās nostājās arī Mīlestības avota nosaukums (Anspaks 1960: 79).

Neskatoties uz to, ka savulaik Svētavots ar alu bija slavēta svētvieta, folkloras pierakstos tā nav iekļuvusi. Tomēr ar 18. gs. zinātnieku praktiskiem pietiek, lai alu varētu iekļaut ar dziedniecību saistīto Latvijas kulta alu kategorijā.

Literatūra: Müller 1764: 470; Hupel 1777: 143; 1782: 142; Fischer 1778: 347; 1784: 185–186; 1791: 742–743; Thiel 1814: 19; S. W. 1869; Zēvalds 1869a; 1869b; Hartmann 1871: 267; -ru -rs 1892; Kurtz 1924 (Nr. A205); Lancmanis 1924a III (Cēsu apriņķis, Nr. 3); 1927: 18; Džirkalis 1936: 71; Anspaks 1960: 79; 1969: 23–24; Priednieks 1967: 88 (Nr. 46); Eņiņš 1974: 19, 21; 1998f; 2004: 36; Urtāns 1977a (Nr. 2); Āboltiņš, Eņiņš 1979: 75–76.

ja
L
P
P
a
s
r
c
E
c
j
l